กระทู้ถามที่ ๑๗๑ ร.

สภาผู้แทนราษฎร

๒๘ มีนาคม ๒๕๔๔

เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

กราบเรียน ประธานสภาผู้แทนราษฎร

ข้าพเจ้าขอตั้งกระทู้ถาม ถามนายกรัฐมนตรี ดังต่อไปนี้

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา งานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยทางด้านป่าชุมชน มีการค้นพบว่าชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรมิใช่เพียงเพราะว่ามีจารีตประเพณีและวิถีปฏิบัติที่สืบเนื่องต่อกันมาเท่านั้น หากแต่ชุมชนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ แต่ละกลุ่มยังได้พัฒนาวิถีชีวิตผูกพันอย่างแนบแน่นกับธรรมชาติแวดล้อม สั่งสมองค์ความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยาของป่า อาหาร ยาสมุนไพร และวิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพมาเป็นเวลาช้านาน ด้วยเหตุนี้เองทรัพยากรป่าของไทยซึ่งอยู่ในเขตร้อนจึงเป็นทั้งแหล่งรวมของความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพและอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เช่น การปรับปรุงสายพันธุ์ของพืชและสัตว์ การผลิตยารักษาโรค เป็นต้น

นอกจากนี้กระแสความสนใจและความห่วงใยในด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในฐานะเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและยังเป็น “แหล่งความรู้อันยิ่งใหญ่” ของมนุษยชาติได้ช่วยให้เกิดทัศนะและการยอมรับ “ภูมิปัญญา” ของเกษตรกรไทยซึ่งได้ใช้ชีวิตอย่างผูกพันกับธรรมชาติและเป็น “ผู้จัดการ” ทรัพยากรชีวภาพและทรัพยากรพันธุกรรมมาเป็นเวลานานหลายร้อยปี การที่สังคมไทยมีรากเหง้าพื้นฐานเป็นสังคมเกษตร ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนและชุมชนกับธรรมชาติจึงเป็นพื้นฐานของระบบการผลิต การทำมาหากินและวิถีชีวิตเกษตรกรไทยได้ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพตามธรรมชาติมานาน โดยเฉพาะสายพันธุ์พืช คือ หลักประกันของปริมาณผลผลิตและเกี่ยวพันอย่างแนบแน่นกับความมั่นคงของระบบการผลิตและการทำมาหากิน ยิ่งไปกว่านั้นเกษตรกรไทยยังได้ทำการคัดเลือกและพัฒนาสายพันธุ์พืชชนิดต่างๆ จนมีคุณภาพและความหลากหลายเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ อีกทั้งยังได้สั่งสม “ความรู้” ในเรื่องของทรัพยากรชีวภาพและพันธุกรรมที่เกี่ยวกับพืชอาหารและยาสมุนไพร วิธีการใช้ การปรับปรุงสายพันธุ์ ตลอดจนคุณสมบัติของพืชสายพันธุ์ต่างๆ อย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน

ด้วยเหตุนี้เองความหลากหลายทางชีวภาพจึงมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะภายในป่า หากแต่ครอบคลุมไปถึงไร่ นา สวน บ้าน ชุมชน และภูมิปัญญาเกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพที่กลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนในท้องถิ่นได้สั่งสมและพัฒนามาเป็นลำดับ

เมื่อสังคมไทยรับเอาวิธีคิดของวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้ในเรื่องการพัฒนาที่เน้นทิศทางเดียวกัน คือ การพัฒนาอุตสาหกรรม ภาคการเกษตรจึงถูกกำหนดให้ขยายการผลิตเพื่อการส่งออกแลกกับเงินตรา เพื่อนำมาสร้างความเจริญเติบโตให้กับภาคอุตสาหกรรม การปลูกพืชพาณิชย์เชิงเดี่ยว เริ่มเข้ามาทำลายวิถีปฏิบัติของเกษตรกรไทย ในเรื่องความหลากหลายสายพันธุ์พื้นบ้านถูกทำให้กลายเป็นสิ่งไร้ค่า ภูมิปัญญาความรู้เดิมเกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพเริ่มถูกทอดทิ้ง มีการย้ายเทคโนโลยีจากหมู่บ้านและชุมชนไปสู่ห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ ย้ายเนื้อเยื่อ (Germlasm) จากไร่ นา สวน และป่าไปสู่ธนาคารพันธุกรรมมีการขโมยและปล้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจากสูตรยาและคัมภีร์ใบลานโบราณ การควบคุมของชุมชนท้องถิ่นเหนือการผลิต การใช้ และการพัฒนาสายพันธุ์ถูกทำลายหรือหยุดชะงักลง เมล็ดพันธุ์เป็นสินค้าภายใต้การควบคุมการผูกขาดของบรรษัทข้ามชาติ สูตรยาและสมุนไพรกลายเป็นทรัพย์สินทางปัญญา ประเด็นที่น่าวิตกก็คือ หลายสิบปีที่ผ่านมานโยบายและการจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์อำนาจและการมุ่งใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ เน้นเพียงแต่การผลิตไม้ผลเพื่อการบริโภคภายในและการส่งออก รวมทั้งการส่งเสริมการสร้างสวนป่าและการปลูกไม้โตเร็วเพื่ออุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ โดยไม่เคยให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชีวภาพและองค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างมหาศาลในภูมิปัญญาท้องถิ่น นโยบายของรัฐบาลไม่เคยตระหนักในคุณค่าที่แท้จริงของทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันทรงคุณค่า จึงขอเรียนถามว่า

๑. รัฐบาลมีนโยบายที่จะส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร ขอทราบรายละเอียด

๒. รัฐบาลมีมาตรการที่จะให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชีวภาพและองค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างมหาศาลในภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร ขอทราบรายละเอียด

๓. รัฐบาลมีนโยบายเพื่อการอนุรักษ์การใช้และพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพหรือไม่ อย่างไร ขอทราบรายละเอียด

ขอให้ตอบในราชกิจจานุเบกษา

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

เปรมศักดิ์ เพียยุระ

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคความหวังใหม่

จังหวัดขอนแก่น

คำตอบกระทู้ถามที่ ๑๗๑ ร.

ของ นายเปรมศักดิ์ เพียยุระ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น
เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

ข้าพเจ้า นายเดช บุญ-หลง รองนายกรัฐมนตรี ร้อยตำรวจเอก ปุระชัย เปี่ยมสมบูรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย นายชูชีพ หาญสวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และนายสนธยา คุณปลื้ม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ได้รับมอบหมายจาก ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ให้เป็นผู้ชี้แจงตอบกระทู้ถาม เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ข้าพเจ้าขอตอบกระทู้ถามของท่านสมาชิกผู้มีเกียรติ ดังนี้

<u>คำตอบข้อ</u> ๑ ขอเรียนว่า ความหลากหลายทางชีวภาพ มีความหมายครอบคลุมถึงความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตนานาชนิด (species diversity) ได้แก่ จุลินทรีย์ พืช สัตว์ รวมถึงมนุษย์ โดยสิ่งที่มีชีวิตแต่ละชนิดล้วนมีองค์ประกอบทางพันธุกรรมที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้กับสภาพแหล่งที่อยู่อาศัยในแต่ละท้องถิ่น ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตภูมิศาสตร์แบบร้อนชื้น จึงมีระบบนิเวศหลายประเภท และความแตกต่างของระบบนิเวศนี้เป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้เกิดความแตกต่างและความหลากหลายทางชนิดพันธุ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นต้นมา ปัญหาการคุกคามความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย ยังคงเกิดขึ้นอย่างรุนแรงและมีสาเหตุสำคัญมาจากการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบุกรุกทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ โดยเฉพาะการลักลอบตัดต้นไม้ หรือการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่ป่ามาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งสาเหตุเหล่านี้นอกจากจะส่งผลต่อความสูญเสียความหลากหลายของระบบนิเวศแล้ว ยังก่อให้เกิดความสูญเสียความหลากหลายของทางชีวภาพในระดับพันธุกรรม และชนิดพันธุ์อีกด้วย ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีกฎหมายที่ควบคุมการบุกรุกและการใช้ประโยชน์จากป่าแล้วก็ตาม แต่เหตุการณ์เหล่านี้ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สังเกตได้จากสถิติของกรมป่าไม้ที่แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ป่าลดลงทุกปี เนื่องจากในอดีตการจัดการทรัพยากรป่าไม้เป็นหน้าที่ของรัฐแต่เพียงอย่างเดียว แต่ปัจจุบันได้มีการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและดูแลทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ซึ่งเห็นได้จากการผลักดันให้ออกพระราชบัญญัติป่าชุมชน ในขณะเดียวกันก็มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูสถานภาพความหลากหลายทางชีวภาพ แต่แนวทางการอนุรักษ์ในปัจจุบันยังไม่สามารถลดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพได้อย่างจริงจัง ดังนั้น จึงควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น โดยให้ได้รับความรู้และสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งระดับพันธุกรรม ชนิดพันธุ์และถิ่นที่อยู่อาศัยอย่างเร่งด่วน

สำหรับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น รัฐบาลได้มีนโยบายเร่งด่วนในการดำเนินการ โดยสนับสนุนให้มีโครงการ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาสินค้า รวมทั้งได้เตรียมการช่วยเหลือสนับสนุนวิทยาการสมัยใหม่ และการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้ การดำเนินการดังกล่าวจะสามารถลดการอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมือง ซึ่งจะสามารถลดปัญหาสังคมได้อีกด้วย ทั้งนี้ การดำเนินการมีหน่วยงานหลักประกอบด้วยกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงศึกษาธิการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานราชการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมดำเนินการโดยยึดหลักการดำเนินงาน คือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล ผลิตสินค้าและบริการที่ใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล การพึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ ทำความฝันให้เป็นจริงด้วยกระบวนการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยสร้างกิจกรรมที่อาศัยศักยภาพของท้องถิ่น รวมทั้งการสร้างทรัพยากรมนุษย์ ฟูมฟักประชาชนให้สู้ชีวิตด้วยความท้าท้าย และจิตวิญญาณแห่งการสร้างสรรค์

ในส่วนของนโยบายทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มีการส่งเสริมพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีด้านการวิจัยและการพัฒนา โดยให้การสนับสนุนแก่หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อการผลิตของวิสาหกิจขนาดเล็กและขนาดกลาง การนำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การคัดเลือกทักษะที่เหมาะสมกับศักยภาพ ความเชี่ยวชาญ และความชำนาญของคนไทย ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการผลิตเพื่อการส่งออกทั้งในด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม นอกจากนั้น ตามนโยบายด้านการศึกษา ก็สนับสนุนให้มีวิทยาลัยชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อส่งเสริมการพัฒนาภูมิปัญญาของท้องถิ่น

คำตอบข้อ ๒ ขอเรียนว่า รัฐบาลได้มีมาตรการที่จะให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการ การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งเตรียมการยกร่างกฎหมายแม่บท (Framework Law) ด้านการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ และได้มอบหมายให้กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม โดยสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ร่วมกับศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ กำลังดำเนินการจัดทำนโยบาย มาตรการและแผนการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งในปี ๒๕๔๖ - ๒๕๕๐ จะทำให้มีแนวทางบริหารจัดการในเรื่องนี้ชัดเจนขึ้น และศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพได้ประสานงานกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อใช้สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องสิรินธร

เป็นฐานในการฝึกอบรมผู้นำ อบต. ให้เข้าใจหลักการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๔๖ ที่กล่าวว่า "บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ"

นอกจากนี้รัฐบาลโดยกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีการส่งเสริมการวิจัย รวมทั้งประสานงานกับสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ และนักวิจัยทั่วไปในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าและรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าสงวนแห่งชาติ มีการจัดหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มความรู้ให้กับข้าราชการและลูกจ้างในกรมป่าไม้ ให้รู้เรื่องที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพเพิ่มขึ้น และยังมีการเผยแพร่ความรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ และองค์ความรู้อื่นที่เกี่ยวข้องให้กับนักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไปที่มาเยี่ยมชมและทัศนศึกษาในอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ และสวนพฤกษศาสตร์ ที่ตั้งอยู่ทั่วประเทศ รวมทั้งยังจัดให้มีสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชน ได้แก่ ป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน หวาย : การปลูกและบำรุงรักษา คู่มือเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการฝึกอบรมหลักสูตรป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน และยังได้มีโครงการต่างๆ อาทิ โครงการสมุนไพรเพื่อสุขภาพของโรงพยาบาลบ้านนา จังหวัดนครนายก โครงการพัฒนาแพทย์แผนไทย และผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรของเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน และโครงการ "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและความชำนาญด้านการผลิตและพัฒนากระบวนการผลิตคุณภาพและมาตรฐาน เป็นผลิตภัณฑ์ของดีที่มีเอกลักษณ์ของชุมชน

คำตอบข้อ ๓ ขอเรียนว่า รัฐบาลได้มีนโยบายในการอนุรักษ์การใช้และพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพไว้ค่อนข้างชัดเจน โดยได้ดำเนินงานตามแนวทางในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ และกำหนดให้มีหน่วยงาน "ศูนย์ความหลากหลายทางชีวภาพ (ศลช.)" สังกัดสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ดูแลและประสานงานให้เป็นไปตามระเบียบนี้ โดยการดำเนินงานให้อยู่ในความดูแลของคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กอช.) ซึ่งแยกภาระการดูแลสิ่งแวดล้อมด้านชีวภาพออกมาจากคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ทั้งนี้ ศลช. ได้ดำเนินการยกร่าง "กฎหมายแม่บทที่ครอบคลุมทั้งหมด (Framework Law)" ตามมติคณะกรรมการ กอช. ในการประชุม ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ เพื่อให้สามารถบริหารจัดการ เรื่อง

ความหลากหลายทางชีวภาพได้ดีขึ้น นอกจากนี้รัฐบาลยังได้สนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพอย่างต่อเนื่อง อาทิ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ ซึ่งศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีแห่งชาติ ได้ดำเนินการศึกษาพืชและจุลินทรีย์เพื่อการเก็บรักษา การหาสารออกฤทธิ์ทางชีวภาพ ที่อาจนำไปสู่การพัฒนายาที่ใช้รักษาโรคเขตร้อน การรวบรวมและพัฒนาเครือข่ายศูนย์เก็บรักษาจุลินทรีย์ การร่วมมือกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ดำเนินงานโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และกำหนดมาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองชนิดพันธุ์พืช การออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการนำชนิดพันธุ์ต่างถิ่นตามกรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ และมีการติดตามตรวจสอบควบคุมกระบวนการและกิจกรรมที่คุกคามความหลากหลายทางชีวภาพ และสนับสนุนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยการคำนึงถึงการรับรองสิทธิการแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่เจ้าของทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและยุติธรรมตามกรอบแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖)

นอกจากนี้ยังได้มีนโยบายการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในถิ่นกำเนิดและนอกถิ่นกำเนิด โดยการอนุรักษ์ในถิ่นกำเนิดได้ดำเนินการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๑๘% ของพื้นที่ทั้งประเทศ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้มีพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๓๕ คุ้มครองอยู่ รวมทั้งจัดตั้งสถานีควบคุมไฟป่าทั่วประเทศเพื่อป้องกันและควบคุมไฟป่าไม่ให้ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ และยังมีแผนที่จะประกาศอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งจะทำให้การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพมีจำนวนเพิ่มขึ้น ทั้งจำนวนชนิด (species diversity) ลักษณะทางพันธุ์ (genetic diversity) และระบบนิเวศวิทยา (ecosystem diversity) ไปพร้อมๆ กัน ส่วนการอนุรักษ์นอกถิ่นกำเนิด ได้จัดตั้งสวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติ ศูนย์เพาะชำกล้าไม้ และสถานีเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าทั่วประเทศ เพื่อนำพืชและสัตว์ที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์ในป่าทั้งที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและคุณค่าต่อระบบนิเวศมาเพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนให้มากขึ้น เพื่อการฟื้นฟูประชากรในธรรมชาติและเพื่อการค้าในเชิงเศรษฐกิจต่อไป รวมทั้งมีการวิจัยด้านแมลง เห็ดรา และสัตว์ป่า เพื่อสนับสนุนการเพาะเลี้ยงพืชป่าและสัตว์ป่าในเชิงพาณิชย์ และนำผลงานดังกล่าวไปพัฒนาจัดทำเป็นโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาอาชีพของประชาชนทั่วไป เช่น การส่งเสริมการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่า การส่งเสริมการปลูกไผ่ หวายและสมุนไพร การเลี้ยงครั่ง ฯลฯ การจัดสร้างแหล่งอนุรักษ์พันธุกรรมไม้ป่าแบบในถิ่น (in situ) และนอกถิ่น (ex situ) ซึ่งเป็นการเก็บแหล่งวัสดุทางพันธุกรรมที่ดี (superior genetic materials) ไว้ใช้ประโยชน์ในการขยายพันธุ์และปรับปรุงพันธุ์ให้ดีขึ้นต่อๆ ไป